

LA «CRÓNICA D'ARAGÓN» (VALÈNCIA 1524) I LES CARTES AUTÒGRAFES D'EIXIMENIS

INTRODUCCIÓ

L'humanista i professor de la Universitat de Salamanca Luca Marineo (Vizzini, Catània, c. 1460-Espanya 1533), conegut per Lucio Marineo Sículo, nomenat per Ferran el Catòlic cronista oficial del regne d'Aragó, edita a Saragossa *De Aragoniae regibus et eorum rebus gestis* (1509), de la qual en 1524 el batxiller Juan de Molina (Ciudad Real, s. xvi) publica la versió castellana. Es tracta d'un text que descriu els fets històrics més importants de cada rei d'Aragó fins aquell moment, juntament amb referències familiars —esposes i fills—, i també uns interessants i subjectius comentaris de llurs relacions. Aquesta versió és encapçalada per una carta proemial: «Al Illustríssimo y gran señor Doñalonso de Aragon Duque de Segorbe Conde de Ampurias etc. es dirigida la presente Epístola compuesta por el bachiller Juan de Molina sobre la Cronica delos gloriosos y tan nombrados reyes de Aragon: cuyas vidas y sucession de latín en lengua castellana nueuamente ha traduzido» (fol. Iir). Per tant, es dedica a Alonso d'Aragó (1489-1563), II duc de Sogorb i XXV comte d'Empúries, casat amb Joana Folc I (1504-1564), III duquesa de Cardona, el 1516. Aquesta carta (ff. Iir-IIIr) va seguida d'una «Introduccion o argumento enque breuemente se da noticia quien compuso el libro presente y se pone algo que para mejor entenderlo aprouecha» (ff. IIIr-v), on s'explica qui és Lucio Marineo Sículo. El text traduït acaba amb el colofó: «A gloria y loor de la Santissima trinidad: de la gloriosa reyna delos angeles: delos bienauenturados B. P. D. fue impressa la presente Cronica en la ciudad de Valencia: en la casa y oficina dicha al moli de la Rouella por industria del experto y en esta arte asaz docto Juan Jofre señor y maestro en la casasobredicha. Acabose a .IX. de Junio De nuestra reparacion M.D.XXIII» (f. LXVIIIr).

En el «Libro Quarto» hi ha uns apartats dedicats als monarques que tractà el

franciscà Francesc Eiximenis (c. 1327-1409) durant la seva vida: Pere el Cerimoniós (ff. XLIXr-Lr) i els seus dos fills, Joan (ff. LIr-LIir) i Martí (ff. LIIr-LIIir) amb son fill homònim. De Martí l'Humà m'interessa destacar el comentari que fa de la seva relació amb el seu germà, Joan I, cap al 1392, data de la carta I de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que tot seguit edito. ¿És que hi havia tanta enemistat entre els dos fills del rei Pere el Cerimoniós com perquè Joan volgués emmetzinar Martí el Jove, segons la versió del s. xvi de Lucio Marineo Sículo? Tanmateix, ens ajuda a entendre la carta I. Em refereixo especialment al passatge, les frases més significatives del qual poso en cursiva:

«Don Martin [l'Humà] su padre deste [de Martí el Jove] estando dudoso et sospechoso dela voluntad que le tenia su hermano el rey don Juan rey daragon. Por quanto este don Martin avie entresentido que el rey don Juan era aconsejado y aun importunado secretamente por algunos de sus priuados que matasse a este don Martin y asu hijo. A cuya causa el sobredicho don Martin tomo su hijo et su nuera: et con ellos algunos Catalanes Aragoneses et Valencianos que los quisieron acompañar y con estos se passaron a Sicilia. La color que dieron a su yda fue dezir que Sicilia estaua muy rebuelta y alborotada a causa de star absente el rey y señor della: como acostumbraua acaescer muchas vezes en Sicilia. Passado que ouo en Sicilia reposo la gente pueblos et ciudades dela ysla y estuuo allí como principal della juntamente con su hijo et nuera: de allí no se partio hasta que le fueron embaxadores de Aragon haziendole saber como su hermano el rey don Juan era muerto.» (f. LIIr)

Aquestes frases, no gens honorables, referides a un rei d'Aragó, Joan I, han de posar-se paral·lelament al passatge ([2]) de la primera de les dues cartes autògrafes d'Eiximenis servades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. La primera, la va escriure durant l'estada de Martí l'Humà (Perpinyà 1356-Barcelona, 31 maig 1410), Martí I de Sicília, dit el Jove perquè començà a regnar a 15 o 16 anys (? C. 1376-Càller, Sardenya, 25 juliol 1409), i la seva dona a Sicília. D'aquí ve que sigui necessari fer-ne una edició nova, comentada, respecte a la d'Antoni Rubió, que per interès tant filològic com de continguts, té una gran importància historioliterària.

La segona carta també reflecteix un conflicte no gens honorable per a Joan I: la petició d'excarceració del missatger dels jurats de València, misser Pere des Soler. La carta que denomino I també és contemporània a l'any d'acabament del *Libre dels àngels*. Aquest text, es presentà pel novembre, durant la visita dels reis Joan I i Violant de Bar a la ciutat de València? L'altra carta, la II, de quatre anys posterior, també fou escrita a València, dirigida a Joan I. D'altra banda, pel que fa als hàbits ortogràfics, tant si són d'Eiximenis com si no ho són, tenen una evident coincidència amb algunes grafies del Ms. bàsic de l'edició que vaig presentar l'any 92 del *Libre dels àngels*, còpia acabada el 26 d'agost de 1398. En la meua descrip-

ció codicològica no advertia que en certs folis hi havia el mot «corregit», escrit ben petit al marge inferior, i constants afegits de text, oblidats per salt de mot al mateix mot. Aquest Ms. es conserva actualment amb la sign. Ms. 4.030 de la Biblioteca Nacional de Madrid. Cal dir que ambdues cartes mantenen una unitat paleogràfica, ortogràfica, morfològica i estilística, fets que demostren clarament i indiscutiblement una mateixa mà.

Paral·lelament, vull assenyalar una sèrie de cartes escrites a la cancelleria reial relacionades amb el franciscà, les referides a la profecia de l'infant Pere d'Aragó, «avoncle» de Joan I: concretament les cartes 226 (Perpinyà, 20 febrer 1380) i 230 (Vic, 24 juliol 1380) de l'edició de Rubió (cf. carta I, [19]. D'altra banda, sembla haver-hi relació entre la carta I —el seu doc. 9 de l'Apèndix, p. 399-403— i la carta 414 de Rubió, p. 367 (València, 10 juny 1391), on es parla d'un itinerari del menoret des de «Sent Miquel de Liria» a «Portaceli», «Vayll de Crist» fins a «Sent Jeronim» sobre les necessitats i tribulacions dels monjos (cf. carta I, [15]. A la carta 418 de Rubió, p. 372-373 (Vilafranca del Penedès, 12 desembre 1391), es torna a parlar de profecies: Joan I accepta les excuses del framenor sobre la seva profecia: que el 1400 totes les monarquies desapareixerien excepte la de França, i aquesta seria sotmesa al papa (cf. *Libre dels àngels*). Per un altre cantó, a la carta 422 de Rubió, p. 377, el rei Joan demana un llibre i una lletra del frare:

«Lo Rey. Mossen Ramon: com nos vullam haver lo libre e la letra de frare Francesch Eximenez, que I altre jorn vos comanam, manam vos que aquelles de continent, sens falla, nos tremetats. dada en Vilafrancha de Penedes, sots nostre segell secret, a ·XXVII· dies de deembre de I any de Nostre Senyor ·mcccxcii· rex Johannes. Dirigitur Raymundo Alamani de Cervilione. Dominus rex mandavit mihi Anthonio de Fonte.»

Aquest llibre pot ser el recent *Libre dels àngels* o bé el *Regiment de prínceps*, si tenim en compte la carta I de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, adreçada al germà, Martí.

DESCRIPCIÓ

Carta I

ACA, sign. II-A-8. València, 15 juliol 1392. Quadern format per un full doblegat de 302 × 223 mm, escrit en les tres primeres planes. Segell, perdut després de l'ed. de Rubió, amb el monograma «IH[esús]S» en el f. 2v., segons la numeració de la meua edició, on es llegeix l'adreça «Amonseyor lo duch en cicilia» i, a

sota, «respon siamest[er]»? Més ensota, el segell de l'«Archivo de la Corona de Aragón». Text més deteriorat que en l'època de Rubió. Martí, duc de Montblanc, havia anat a Sicília a donar possessió del regne al seu fill, Martí, i la seva nora, Maria (conflicte sicilià: cf. Zurita, llib. X, c. 49, p. 759, línia 84 fins al c. 52, p. 775). Bibl.: Rubió, carta 9 i doc. 10 de l'Apèndix.

Carta II

ACA, sign. II-A-8. València, 12 març 1396. Al marge superior de la primera plana, un 25[?] Ratllat, escrit de nou en llapis. Monograma «IHS», abreviació de «Ihesus». Foli doblegat, un cop escrit per l'autor. Al revés del v., a la part superior, el timbre de l'«Archivo de la Corona de Aragón». Més ensota, amb la mateixa lletra de la carta: «Al molt alt epoderos princep / esenyor monseyor lo Rey». En diferent lletra i gairebé il·legible, sota la data de la carta: «II.A-8 (1) / Si mossen ffra ex¹ se fco / - sdiï expetiti a juratur / onalio ualenti per negocio / a[dux] domini simi ponti / cio hont terram / pp. ppmia XXVI / Marcii.» Es conserva amb la carta I en una mateixa carpeta, juntament amb una carta del s. XIX, sense interès. Bibl.: Riquer, p. 139: puntualitza que hi ha en tinta més fosca, en lletra del s. XIX: «Via 28. No^{brc}», data errònia davant la correcta, feta en llapis, del s. XX, al r. del foli: «12 març. 1396».

Críteris d'edició

Transcripció d'acord amb l'ortografia dels Mss. Distingeixo entre j/i tal com observo en els originals. Adopto la u o la v segons l'ús actual. Puntuo, apostrofo, accentuo i regularitzo les majúscules a la moderna. Per això, trec els calderons petits i les barres d'enmig d'ambdós textos. Numero els paràgrafs entre claudàtors per assumptes tractats, de cara al comentari i anotació concrets. Adopto les aglutinacions —«noresmenys», «deçà»— i desaglutinacions —«de la»— modernes, però respecto el text tal com es troba actualment, suplint lletres esborrades d'acord amb les eds. Rubió i Riquer, entre claudàtors com la nova numeració. Desenrotllo les abreviacions, que no indico, adoptant les formes d'Eiximenis —ex.: «vostros afers» a la carta II, encara que podria ser «vostres afers», en ambdues cartes, com sia que en les formes no abreujades prefereix aquell morfema del masculí plural en -os. Els paràgrafs sense comentari han estat deixats de banda, per no disposar d'informació més concreta.

EDICIÓ: CARTA I (VALÈNCIA, 15 JULIOL 1392)

[1r] Molt alt príncep e seyor,

[1] premesa deguda reverència a la vostra altea. Sàpia la vostra saviea que estam totz deçà ab gran [gog] e alegria, oïda la gràcia e misericòrdia que miraculosament la omnipotència de nostro seyor Déu ha [o]brada en vós. Car siatz cert, seyor, que v[ostre] fet és estad[a] sola obra de Déu, atès ço que fet avetz e atès vostro aver e poder e les altres cosas necessàries, e atesos los pasatggs de les altres, ça proppasatz com són; e siatz improsperatz axí com lo del duc d'Enjou e del duc de Lencas[tre]. Per què, resta que per tal que aquell poder qui us ha guiat no[·s] partescha de vós ans vos fortifich e us ferm, que vós molt més que dabans siats atès al seu servey e a-dorar-lo pus sovín e pus devotament, e a fer justícia drete e neta e ferma e contínua a totz vostres vasaylls; en per hom del món fasats res contra Déu, e ab aytant vós sótz sus a empertostemps.

[2] Ítem, seyor molt alt, sàpia la vostra reverència que yo us he a escriura de necessitat ço qui·s seguex: ço és que vós tingau gran guarda sobra vostro fyll en special, car axí m'és comanat; ço és en son mengar, beura, jaura e en pendra reverèncias que no sia tocat per nagú. Semblant, dich a vós e per gran causa, bé que no us puxa nomenar los [f]actors mas que us plàcia que tostemps catalans fassen en vós e en ell aquest servey, ne fo[ra] éls yamés no us tingatz per segurs, e vaga fora tothom que [pu]xatz aver per sospítos en quina que manera. E per açò en special acorde ab la seyora duquesa que pregàs ans que manàs sens oír lo contrari al vostro cor e bon servidor en Nicolau Pugades que, sens tota dilació, anàs a vós e us informàs sobra les ditas cosas e altres moltras que él vos ha a dir, axí com aquell qui sap tota exa terra per experiència e us ha sigular amor e afecció a vós e a tot ço qui vostro és. E per [ma] fe, seyor, no contrastant sa [antiquitat] e propòsit de no navegar d'aquí avant, él acceptà los prechs de la dita seyora sens tota resistència, ofirent-sa tostemps a tota cosa a él posibla per la vostra honor e vida a créxer e a conservar fort liberalment.

[3] Ítem, seyor, per fermar vostra seyoria e per ajustar-vos mils ab Déu, vos plàcia anar ab exa gent ab tota veritat, graciositat sens perjudici de justícia. Nagú no y prena injúria, specialment en muyllers ne en donas acostades ne en béns temporals, axí ab vós sia oït en sa justícia lo poch com lo gran, e regitz-vos tostemps per famosos [con]seyllers, ne eclesiàstichs tracten fetz criminals; ne siatz ne fasatz yamés res aseyalat sens conseyll d'òmens sensatz e temens Déu.

[4] Í[tem], seyor, avem totz gran gog cant oïm dir que avetz liberalment remuneratz vostros servidós e totz n'ich han escrit fort longament a gran honor vos-

tra. O seyor, e com se peneden ara moltz com no se n'anaren ab vós, diens vós ecle[siàstichs] que foren bisbas e·ls seglars que fóron richs hòmens, e giten-ne sospirs al ce[ll]! O Déus, e quans n'i irien [sols] que·ls sia dupta que·ls agatz mester, e encara ab tot axò veuretz que n'i iran moltz!

[5] Ítem], seyor molt alt, avetz feta obra maraveylosa, e de la qual avetz guayat nom perpetual de la gran proferta que avetz feta al seyor rey per pasar en Sardeya, e avetz-lo animat a pasar. E per ocasió d'açò trob ya, segons que og, que li fa proferta de mil e cinc-cens bacinetz. Guarda[tz] açí quant hic ha de dir, pensant lo servey poch que avem aüt, ab tanta cortesia que enseyatz a la terra!

[6] Ítem, seyor, vos soplech que, per [ta]l que vostro regiment sia tostemp prosperat e que muyratz veyll e ab hereu e en sanitat de vostra persona, que vós, après Déu, honrretz los prelatz e·ls eclesiàstichs, e religiosos e to[t]as les cosas de Déu; ne sofiratz que si podetz aver altra hostel, que yamés prenatz posada en casas religiosas ne en esgleyas, ne·ls tolgatz res del lur; ne sofiratz que altra ho fassa. Sobra açò, si a Déu plau, vos scriuré longament, ans he proposat de acabar-vos lo [li]bra que faés començar, on sia posat lo regiment reyal. E us soplich que fatzatz treladar lo libra que he ordonat de cavaleria e bon regiment de la cosa pública, car tot ho faretz scriure per cent florins e per men[ys; e serà a] vós e als vostros lum e gran directori en totz vostros afers.

[7] Ítem, seyor, per tal cant tothom cau leugerament, soplech a la vostra altea que vostros pecatz e defalimens quels que sien sien axí amagatz que hom del món [no·l]s sàpia, car açò provocarà vostro pobbla a aver-vos en gran reverència e lo contrari indjúria, menyspreu qui en son cas no·ls honra.

[8] Ítem, seyor, serà men[ys] parlant, ab deguda reverència, que siatz cle[m]ent, bondadós més que rigorós, car clemència ab injúria fan fer lo regna al príncep e lo contrari lo porta a no-re[s]. Nuyl temps hom cruel prospera a la fi, segons que posa la santa Scriptura.

[1v] [9] Ítem, seyor, devetz éser tostemp ab cara alegre mas no molt rient, mas bé acuyllent, car massa [riu]ra e masa parlar [e] massa moura los uuyls e·l cap fan menysprear lo príncep, e·l contrari lo fa prear car és indici de saviea, la qual ab composta alegria fa lo príncep amabbla per excés.

[10] Ítem, seyor, ço que dit agatz, dit sia. És ver que ans que u atorguetz ho deliberetz, car sobirana honor e fa[ma] procura al príncep que·s preu de sa paraula e serva juramens e fe promesa e segurança dadas, e lo con[trari és] una de les majors errós e legeas qui puxen éser en lo príncep.

[11] Ítem, seyor, vos plàcia que siatz liberal, car tot lo món seguex lo seyor larch e remunerador e fuig a l'avar. M[em]bre-us la paraula ab la qual Alexandra guayà l'imperi oriental qui era. Mía sia la honor e vostra la roba! Noresmenys, em-

però, està bé a tot príncep axí thesauritzar que no ces fer gran bé als seus e aga a qui recórrega en temps de necessitat.

[12] Ítem, seyor, vos plàcia que tot estrany sia ab vós bé rehebut e mal novell yamés no us torp, car aquí-s prova fort la virtut del príncep, qui deu pensar que tota novitat qual que sia davala de Déu, qui la leva abans al pacient que a tot altra.

[13] Ítem, seyor, vos plàcia éser amador de las comunitatz e de la cosa pública, e de no pendra guerra sens lur consentiment e lavors forçat. Ne yamés vuyllatz entrar ne fer entrar alt[r]a en bataylla si [per] pau podetz vostros fetz termen[ar]. E tostemps speretz victòria de Déu e no la atribuatx a altra per res.

[14] Ítem, seyor, que us plàcia que yamés hom cruel no posetz en regiment ne sostingatz tirans ne res qui favor lus dó, car tiran és la pus fera e cruel bèstia qui sia e-l món, la mort del qual és vida del pobla.

[15] Ítem, seyor, agatz personas santas en devoció, qui tostemps pregunen Déu per vós, e no cauretz jamés. Siatz cert, seyor, que oracions de santas personas vos sotenen e us han dada honor, en special ma pen[s en les] dels frares de la Val de Jhesuchrist e puy los dels frares [de] Sent Francesch, los quals avetz oblidatz de totz puns. Déus vos ho perdó! Dich-vos en veritat que en aquest convent sa fa totjorn special oració per ós e per lo seyor rey vostro fill, e per vostra expedició, regiment, vida e salvació. E és lo convent pobra car nós no avem rendas. E donchs, seyor, tramatez al covent qualque poch de forment, o uns deu o vint florins d'aquels que Déus vos ha datz. E lavors ca[n]tarem e balarem davant Jhesuchrist e sent Francesch, e cridarem per les tronas: Viva, viva lo seyor duch [de] Cicília!

[16] Ítem, seyor, fa mester que us convertatz un poch a sent Francesch, que no-l lax[e]tz de totz puns. Ab pocha mesió poríetz fer una casa a Sogorb. Per què, seyor, plàcie-us que le y fasatz.

[17] Ítem, seyor, plàcie-us de aver memò[ri]a com en Nicolau Pugadas vos ha servit molt en lo pasat e ara, en lo present e de gran cor, e servirà tostemps. Per què us plàcia que-l reguar[don]etz segons que-s pertany a la vostra magnificència, car fylla té ya gran per a maridar qui espera la vostra misericòrdia. Axí matex, avets aquí ab ell matex altra bon servidor, en Matheu Vidall, de nobla cor envers tot vostro servey, lo qual pot obligar la vostra seyoria per a tostemps, ajudant-lo en sos afers e faent la misericòrdia. Gran amor, seyor, vos han aquestz dos.

[18] Ítem, seyor, la seyora duquesa és bé sana per gràcia de Déu e bé alegre per los bons novells que totz dias ou de vós, e oïrà millor si a Déu plau. Seyor, [tenitz] ferm en vostro cor que lo vostro anar de Cicília a Alom gran cap e aseyalat vindrà ab Déu. D'açò cre[u] que [m]olt n'agatz ligit e oït, per què no me'n cal pus scriura.

[19] Yo, seyor, ma recoman humilment totemp[s e]n l[a] vostra gràcia e mercè, apareyllat totemp[s] als vostros manaments. D'estz jorns faem gran solhemp[nit]at açí, en l[a] ciu[t]a[t], per la vostra victòria e honor, e jo preÿque e tota la gent [2r] féu aquell jorn gran festa e, ab gran alegria, tothom de[sit]ga continuament de vós oir tot bé e myllorament e novell bo, car vostro bé glòria és de tota la nació e de la casa d'Aragó specialment. Totjorn, seyor, vos prech que siatz entès en gràcias a Aquell que tanta gràcia vos ha feta e, après, en lo bon regiment del pobla que novelament vos ha Déus comanat. E per dar glòria a Déu e a vostra persona e casa, seguretat volrria fort que fa[és]et[z] ley novela contra fetiyllers e metziners, car he entès que aquí:s fan terriblas fetiyllas. Prech Jhesuchrist que Él sia totemp[s] en vostra guarda e us endreç e us salva per sa mercè! Seyor, la seyo-ra duquesa sa comana humilment en vostra gràcia. Sapiatz, seyor, que viu axí com se pertany de dona excellent e sàvia, e de muyller de tan gran seyor en molt honestat e bonea. E per aytal se fa tenir davant Déu e davant hòmens, ya sabetz ses nececitatz. Ajudatz-la per amor de nostro Seyor axí com son estament [re]quer e man-ma totemp[s] la vostra seyoria axí com a servidor seu special.

Dada en València a XV de juliol.

Per lo vostro humil servidor totemp[s] en Jhesuchrist salvador, frare F[ranc]es[c]h Eximenis.

Comentari a la carta I

[1] Demanda per part d'Eiximenis que Martí, duc de Montblanc, segueixi la llei de Déu. Esmement de dos pretendents frustrats a corones reials: El primer duc d'Anjou i del Maine (1356-1384), comte de Provença (1382-1384), Lluís I (Vincennes 1339-Bari 1384), fill del rei Joan II de França, pretenia el regne de Nàpols (1382-1384) a Carles III de Nàpols (1345-Buda 1386), rei de Nàpols (1381-1386) i d'Hongria (1385-1386). Cf. *Dotzè*, II, 1, p. 411, l. 20-31, esp. l. 24-26: «Lo segon fo del duch d'Enjous, fill del rey de França, qui-l despès [el tresor] per aver lo reyna ['regne'] de Nàpols, lo qual no ach, ans morí aquí matex fraudat de sa entenció e de son proposament.» El primer duc de Lancaster, Enric, tingué dues filles cohereves: Mafalda de Lancaster (c. 1339-1362) i Blanca de Lancaster (c. 1347-1369), casada amb Joan d'Anglaterra o de Gant (Gant 1340-Londres 1399), II duc de Lancaster i comte de Richmond, fill del rei Eduard III d'Anglaterra i de Felipa d'Hainaut, i aquest, en segones núpcies (1371), amb Constança de Castella (Castrojeriz 1354?-1394), pretendent a la corona de Castella en ser legitimada el 1362 pel rei Pere I de Castella i la seva amistançada Maria de Padilla. Hi renuncià

el 1388 pel tractat de Baiona. [2] Aquest passatge pot relacionar-se amb el text de Lucio Marineo Sículo, ja comentat, amb la por d'enverinament de Martí el Jove a Sicília i el consell donat al seu pare, Martí l'Humà, de només servir-se de catalans, amb l'enigmàtica subordinada, «bé que no us puxa nomenar los ff]actors», que s'adiu amb la versió de Sículo. El verb «navegar» en relació amb Nicolau Pujades indica que es pot tractar d'un parent de «G. Puyades mercader» de Barcelona (*Dietari*, p. 21, 27 octubre 1391; *Anales*, llib. X, c. LI, p. 768: correspon a «Guillén Pujades», ciutadà de Barcelona, que participà en un consell ordinari per abastir de provisions l'Alguer, en ser nomenat pel rei Joan I des de Tortosa, el 10 de novembre de 1392). El 30 maig 1392 estrenava una nau (*Dietari*, p. 27; a partir d'ara només indico la pàgina): «Fo verada e mesa en mar la nau nova den G. Puyades que fo feta devant les voltes dels Fusters.» El divendres, 18 octubre 1392 (p. 33): «Dona la vela la nau nova den G. Pujades carregada de draps e daltres mercaderies per fer son bon viatge vers les parts de Baruc e de Alaxandria.» Torna el dijous, 18 setembre 1393 (p. 40): «Vench y fo juncta en la plaia de la mar de Barchinona la nau den Pujades qui de les parts de Alaxandria vench carregada de especiaria.» El dilluns, 18 maig 1394 (p. 44) «Partiren o donaren vela les naus den Pujades e den Marti Vicens carregades de mercaderia per anar en Rodes en Xipre e en Alaxandria», marxant el dijous, 21 maig 1394. Aquesta nau seguia una de les rutes habituals del comerç catalanoaragonès per la Mediterrània. El tràfic naval era molt intens aquells anys. Es llegeix «Nicholau Pujada» el dilluns, 25 agost 1394 (p. 46):

«Hic hac noves per letres qui venien de Avinyo de Geneva e de Venecia que la nau homallina hon anaven CCC. homens darmes genoveses havien presa la nau den Nicholau Puiada en la boca del Citriy o al comensament del Arcepelech la qual pochs dies havia era partida daçi per anar en Rodes en Xipre e en Alexandria carregada de mercaderia. E apres fo estada presa per V batalles que la dita nau li dona en les quals moriren diversos mercaders de una part e daltre e altres qui en aquella eren. E manala a I illa appellade Honil e aqui li feu descarregar D.CCCC.XXXV bales de draps de diverses colors e saffrans corals costals de sayes e altres diverses mercaderies que portave. E segons en les dites letres feya mencio per gran conexença quel dit Nicholau Puiada havia ab Andreu Homalino qui era patro de la dita nau, lo dit Andreu torna la nau al dit Nicholau ensemps ab M. gerres de mel e C. botes doli. E encare li paga lo nolit de entrada e dexida de totes les dites robes e mercaderies que la dita nau portava segons dit es. E estech aqui III jorns apres sen parti e vench se via per anarsen lla hon lo dit patro se volgues Deus volent. E lo die apres que fo Dimarts XXV los honrats concellers ensemps ab los mercaders de Barchinona anaren per lo mati al Senyor Rey qui era en la dita ciutat per comtar e dir a ell les coses damunt dites e per provehir en aquelles al pus breu que posquessen.»

Per tant, com a missatger del rei. I el text definitiu que demostra documentalment la unió entre Guillem i Nicolau Pujades és el dimecres, 26 agost 1394 (p. 46-47):

«Vengueren lletres III de part del Duch e del comu de Geneva la una de les quals venia al Senyor Rey e laltre á la ciutat e laltre al G. Puiades mercader en les quals feya mencio que com lo Duch e lo comu de Geneva hagues sabuda aquesta nova de la presa de la nau del dit G. Puiades e den Nicholau Puiades els fos fort greu ells havien tramesa una galiota de part del Duch e comu a Gayeta que les robes qui eren estades de la dita nau fossen be sacrestades e guardades per ço com ells entenien a restituir e tornar aquelles als mercaders de la nau del dit Puiades als quals aquelles eren estades preses segons damunt en la jornada de dilluns que haviem XXIII del present mes largament es contengut.»

El dijous, 27 agost 1394 (p. 47):

«Se tench concell de C. Jurats en la casa del Concell de la dita ciutat per rao de la presa que janoveses havien feta de la nau quen Nicholau Puiades patroneia, segons que damunt largament appar en lo qual se determena que la dita ciutat armas naus e galeas tantes com les XVIII persones qui per lo dit consell eren estades eletes per expedicio de la dita armada e per los advocats de la ciutat ensemps ab los honrats consellers elegirien ne volrien pero fo intencio del dit consell que foren bones IIII naus e galeas si mester hi feyen jatsia quel dit consell ho remetes tot a les dites XVIII persones ensemps ab los honrats consellers e advocats demunt dits. E son les dites XVIII persones so es los VI ciutadans e los altres VI mercaders e los remanents altres VI a compliment de les dites XVIII persones de manestrals.»

La intenció del duc Martí de passar a Sicília havia estat dita al Consell de Cent de Barcelona el dijous, 11 maig 1391 (p. 14), meditat en consell el dimecres 31 (p. 15) i resolt el divendres 9 juny (p. 15). Es posa l'estendard el diumenge 11 juny (p. 15) i el dilluns 19 juny (p. 15-16): «Parti lo Senyor Duch per anar vers Saragoçe e Valencia. E la nau den A. Garau dona la vela en la nit qui sen passa lo noble en Bernat de Cabrera a Mallorques per rao de la armada quel Senyor Duch fa per passar en Sicilia.» Destaquem la tramesa de dirigents cap a Sardenya i Sicília com la de dimarts, 6 juny 1391 (*ibid.*, p. 15): «Parti la demunt dita nau den Amat hon se reculli lo dit jorn Mossen Johan de Muntboy governador de Caller per anar regir son offici de Governació. Parti lo dimarts seguent.» Finalment, el duc Martí, el seu fill i nora partiren cap a Sicília el dilluns, 27 novembre 1391 (p. 22). Més tard, el dissabte, 17 febrer 1392 (p. 26):

«Parti lo senyor Duch ab son benaventurat estol del port de Calobera hon temps havia replegat aquell per fer son bon viatge vers lo regne de Sicilia ab linfant Don Marti

fill seu e ab alta Regina de Sicilia muller del prop dit Infant, ab VII galeas e XIII naus en les quals havia diverses nobles e cavallers e molta altra notable gent romanent en lo dit port VI galeas armades e altres naus qui del tot la donchs com lo dit Senyor parti no eren en avis de dar la vela, e lo dicmenge següent a XVIII del dit mes totes les altres galeas e altra navili donant la vela, partiren del dit port per fer lur bon viatge e ajustarse ab lo dit Infant qui aquelles e aquells devia esperar en la illa de Serdenya.»

El dimarts, 7 maig 1392 (p. 27): «Parti en la nit la galiota armada den Berenguer Simon per anar en Serdenya en Sicilia en Jenova e en altres parts per part del Senyor Rey.» Una bona victòria de l'Humà a Sicília és la indicada el diumenge, 16 juny 1392 (p. 27-28): les noces de la infanta Joana i el comte de Foix, amb el comentari següent: «E foren fetes alimares per III jorns so es lo dit die e lo dilluns y dimarts apres següents en la dita ciutat per la nova qui vench de Sicilia com lo Senyor Duch havia haut Palerm a ma sua.» Al voltant de la data de la carta I, i el divendres, 21 juny 1392 (p. 28):

«Venç I galea [a Barcelona] armada de Valencians de les parts de Sicilia e porta cert ardit del Senyor Duch qui ab son benaventurat estol es en les dites parts, que lo dit Senyor havia vers si tot lo regne de Sicilia e era entrat en Palerm. E lo primer die del present mes havie fet tolra lo cap en la plaçe de Palerm ora de tercia daquell die a Andriota de Xaramunt per reo de trahicio quel dit Andriota havia tractada contra lo dit Senyor e les sues gents de que lo present die en la nit se faeren grans alimares en la ciutat de Barcinona.»

Martí l'Humà, també dit l'Eclesiàstic, no era, doncs, tan pacífic. Finalment, el rei Joan vol participar en les gestes mediterrànies de son germà a partir del divendres, 28 juny 1392 (p. 28, i apèndix text, p. 60-63). Ben a prop de la carta I, el dimecres, 10 juliol 1392 (p. 29). La nau castellana de Berenguer Pasqual surt el dijous, 11 juliol 1392 (p. 29), emportant-se dos dies després cap a Sicília un noble baró, assassí del senescal de França. Finalment, Joan I decideix posar l'estendard reial per anar personalment a Sardenya però no a Sicília (p. 30; diumenge 4 agost 1392) «en lo abril prop vinent en la illa de Serdenya contra Misser Braca e los altres rebelles seus». D'altra banda, el dijous, 8 agost 1392 (p. 30):

«Venç [a Barcelona] la galiota armada de Berenguer Simon qui era anada per lo Senyor Rey per missatgeria ab lonrat Nasberti sa Terra en Serdenya en Sicilia en Pisa en Jenova ensemps ab I galea armada de Alamany de Mallorques qui venia del estol del Senyor Duch de Sicilia.»

[3] Consells generals per escollir bons dirigents. [4] Una part del cercle personal del duc de Montblanc anà a Sicília, i la resta es quedà, penedint-se'n des-

prés. [5] Oferta d'exèrcit del duc de Montblanc a Joan I. Eiximenis esmenta que aquest ha convençut son germà de passar a Sardènia per combatre els rebels. [6] El llibre dedicat al regiment reial deu ser el *Dotzè del Chrestia* (acabat de redactar entre 1385-86, amb interpolacions del 1391) i el llibre de què s'ha de fer còpia per cent florins ha de ser la part coneguda per l'edició feta a València el 8 de gener de 1599: el *Regiment de la cosa pública* (escrit c. 1383; correspon als capítols 357-395 del *Dotzè*; cf. *Regiment*, p. 183 pel títol). [11] Alexandre el Gran (356-323 aC), rei de Macedònia, creador de l'imperi hellenístic. [15] La cartoixa de Valldecris (Altura, Alt Palància), en patrimoni de Martí l'Humà, també senyor de Sogorb i comte de Xèrica, va ser fundada quan obtingué l'autorització del papa Climent VII el 1385 i l'any següent la del seu pare, Pere III el Cerimoniós. Era orientada pel prior de Portaceli i els primers monjos vingueren de la cartoixa de Scaladei. També existia des de 1384 la Vall de Jesús a Puçol, ben a prop de València. Es refereix a un convent dedicat a sant Francesc, des d'on escriví la carta Eiximenis, tal com afirma en aquest paràgraf. Sota aquest nom hi havia el de Xàtiva i el de Morvedre. És de notar en primer lloc els cartoixans abans que els franciscans. El final del paràgraf, en to de broma, recorda un crit ben diferent: el del dilluns, 7 agost 1391 (*Dietari*, p. 17-18), quan en l'avalot del call de Barcelona «vengueren ab armes e ballestes parades e foren en la plaça del Blat dient muyra tot hom e viva lo Rey e lo poble», morint 300 jueus. [16] La petició d'Eiximenis de fundar un convent de franciscans a Sogorb no fou realitat fins al 1413, amb la creació del monestir de Sant Blai o els Àngels; al cap, doncs, de 21 anys, quan ambdós, Eiximenis i Martí l'Humà, eren morts. [17] Nicolau Pujades, esmentat en [2]. Mateu Vidal: potser un altre missatger navegant, parent de Bartomeu Vidal? El dissabte, 19 novembre 1390 (*Dietari*, p. 6): «Dona la vela [des del port de Barcelona] la nau den Barthomeu Vidal carregada de mercaderie per anar en Alaxandrie. E alargas lo dicmenge devall scrit a XX del dit mes.» El diumenge, 8 octubre 1391: «Venç la nau den... Vidal de les parts de Alaxandria carregada de mercaderia.» El divendres, 2 maig 1393 (p. 36): «Parti en la nit la nau den Berthomeu Vidal per anar en Sicilia.» El dimecres, 15 abril 1394 (p. 44): «Parti la galea armada carregada de mercaderia la qual es den Barthomeu Vidal per anar en Fflanders. Galea de Fflanders venç del dit viatge a XV de setembre dicti anni.» El dimarts, 15 setembre 1394 (p. 47): «Venç la galea de Fflanders qui parti a XV de abril prop passat.» Aquest fet d'un patró de nau com a missatger s'esdevé el dimecres, 11 octubre 1391 (p. 21),

«Se tench Concell de C. Jurats hon foren elets per missatgers so es en loch del honrat en R. Savall [Ramon Savall, promotor i lector d'Eiximenis] qui fo elet lo dilluns demunt dit per les raons en la dita jornada contengudes per ço com no era en la ciutat lon-

rat Michel de Gualbes, e en loch den Ermengol colteller qui lo dit die de dilluns fo elet e per malaltia no podia anar en la dita missatgeria Narnau Garau patro de nau»,

i el següent dissabte, 14 (p. 21). [18] Bon record de Maria de Luna (? 1357-Vilareal 1406), duquesa de Montblanc, filla de Lope de Luna, comte de Luna. [19] La ciutat és València. Demanda de llei nova contra fetillers i metziners, d'acord amb [2], ben atacats en el *Libre dels àngels* i arreu de l'obra eiximeniana, i en textos jurídics com les *Decretals* de Gràcia. El «pobla que novelament vos ha Déus comanat» és Sicília, com sia que Martí l'Humà hi actuà com a vicari ajudant el seu fill, d'uns 15 o 16 anys, a obtenir definitivament, aquell 1392, per les armes, la corona siciliana. Insistència en les virtuts de la seva dona com a [18] i de donar-li tota mena de mercès pels seus propis mèrits.

EDICIÓ: CARTA II (VALÈNCIA, 12 MARÇ 1396)

[1r] Molt alt príncep e seyor,

[1] sàpia la vostra altea que, feyta als juratz e al conselly de la ciutat per mosèn Pere d'Artés molt altament la relació que vós, seyor, manàvetz, éls an enseyat sobra açò sa gran afecció e voler. E sens dupta que u faran per guisa que vós na seretz molt content. [2] És ver, seyor, que-s tenen fort per tocatz cant lus avetz pres lur misagger, ço és misser Pere dez Soler, lo qual éls an axí com a lum lur e a pròpia ànima. Per què us plàcia, seyor, que-l deliuretz de present e fer n'etz vostres afers. [3] Seyor molt alt, sien-vos a cor vostres notablas ciutatz e vilas, car a la fi aquestas vos han a traura del fanch e a mantenir vostro estament. [4] Seyor, graitz molt a Jhesuchrist qui us fa aquesta tan gran e tan aseyalada honor, la qual yamés no féu a nagú de vostres predecesors: ço és que [vós] aga[ts lo p]apa de vostra seyoria e habitant en vostro regna. [5] [C]reetz-me, seyor, que, pertot, cert açí està amagat gran fet e tan gran [mostra de] glòria e honor e prof[i]t, que yamés [n]o seria pensat axí com de poch en p[pch] sa descobrirà ab la ajuda de nostro Seyor. [6] Plàcia, seyor, a la vostra altea que la justícia del regna vos [s]ia a cor, car en açò està la vostra prosperitat e la vostra bona fama e la vostra salvació. Vage-us, seyor, lo cor que Déus del cel és Aquell qui per açò vos ha fet rey, e Él és Aquell qui us mantén e a qui tot sol avetz en juy a respondra agudament del vostro regiment. Confiy de la sua piatat que Ell serà tostemps ab vó[s] e us darà bo conselly, axí com l'avetz fort necesari, e puys vos salv[ar]à per la sua mercè. [7] Humilment, seyor, ma recoman en la vostra mercè ap[arellat] de obeir tostemps a la vostra seyoria en totz vostres manamens.

[8] Dada en València lo jorn de sent Gregori papa.

Servidor humil de la vostra altea en Jhesuchrist salvador, frare Francesch Eximenis.

Comentari a la carta II

[1] Mossèn Pere d'Artés, mestre racional del rei Joan I, a qui Eiximenis dedicà el 1392 el *Libre dels àngels* en la seva carta proemial, potser quan els reis anaren a València pel novembre. [2] Petició d'excarceració de misser Pere des Soler, missatger dels jurats de la ciutat de València. El punt [6] torna a insistir en la justícia reial, de manera general i impersonal, de reny continu però respectuós envers Joan I. [3] La situació delicadíssima del regne és recordada per Eiximenis, tot insistint que Joan I només té el suport de les ciutats i viles dependents de la corona. [4] El papa esmentat no és Robert de Ginebra (Ginebra 1342-Avinyó 1394), com a Climent VII (1378-94), causant del cisma d'Occident i considerat antipapa, sinó el seu successor, Pero Martines de Luna (Illuesca, Aragó, c. 1328-Peníscola 1422), com a Benet XIII, també considerat antipapa, amic d'Eiximenis. [5] Falses expectatives d'Eiximenis de major glòria reial pel fet de protegir el papa. [6] 68 dies més tard d'escriure's aquesta carta, el 19 de maig de 1396, moria Joan I (cf. *Anales*, llib. X, c. LVI, I. 18-73; *Índices*, p. 248; *Dietari*, p. 57). [7] Fórmula cortesa de submissió vassallàtica i d'oferiment servicial al seu rei. [8] Data: el dia de la mort de sant Gregori I papa (Roma c. 540-604), el Magne, fou el 12 de març. [9] Cloenda.

SERGI GASCÓN URIS

BIBLIOGRAFIA

- EIXIMENIS, F.: *Dotzè llibre del Crestià. Segona part, volum primer*, ed. Curt Wittlin *et alii*. Col·legi Universitari de Girona-Diputació de Girona, B. 1986.
- *Regiment de la cosa pública*, ed. Daniel de Molins de Rei. Barcino (ENC 13), Barcelona, 1927.
- Manual de Novells Arditos vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, vol. I, ed. Frederic Schwartz Luna i Francesc Carreras Candi. Ajuntament Constitucional de B.-Imprempta de'n Henrich y Companyia, en cta. Successors de'n Arcís Ramírez y Cía (Col. de Documents Històrics Inèdits del Arxiu Municipal de la Ciutat de B. 1), Barcelona, 1892.
- MARINEO SÍCULO, L.: *Cronica d'Aragon*. El Albir (Bibl. de Hist. Hisp., Crónicas 1), Barcelona, 1974, ed. facs. de Juan Jofre, impressor del «molí de la Rouella», València, 9 juny 1524.

- RIQUER, M. DE: *Història de la literatura catalana*. Ariel (Clàssics Catalans Ariel 2), Barcelona, 1980, p. 139.
- RUBIÓ LLUCH, A.: *Documents per l'història de la cultura catalana migeval*. IEC, 2 vol., Barcelona, 1908-21.
- SÁNCHEZ GONZÁLEZ, A.: *Documentación de la Casa de Medinaceli: El Archivo General de los Duques de Segorbe y Cardona*, 2 vol. Ministerio de Cultura, Dirección de Archivos Estatales, Madrid, 1990.
- ZURITA, J.: *Anales de la Corona de Aragón*, ed. Ángel Canellas López. Institución «Fernando el Católico» (CSIC), Zaragoza,²1978.
- , *Índices de las gestas de los reyes de Aragón desde comienzos del reinado al año 1410*, ed. Ángel Canellas López. Institución «Fernando el Católico» (CSIC), Zaragoza, 1985.

